

SOCIALE BEWEGING EN V.B. In de evolutie van de sociale ideeën dienen we twee grote perioden te onderscheiden: de passieve periode (die grosso modo af te bakenen is tussen 1830 en '48) en de actieve periode, die een aanvang neemt bij de stichting van de eerste arbeiderssyndicaten. In beide perioden heeft de arbeidersbeweging een eigen karakter, terwijl hierbij nog opgemerkt dient te worden dat er geen beïnvloeding is van de leidende figuren uit de eerste periode op de leidende figuren uit de tweede.

1. DE PASSIEVE PERIODE. Deze periode wordt gekenmerkt door het paternalisme; de arbeiders nemen nog niet zelf hun lot in handen. Ze waren daarvoor niet genoeg klassebewust. Hierbij dient nog opgemerkt te worden dat ze gedurende de eerste jaren van de Belgische onafhankelijkheid weinig problemen stelden. Dat lag anders met de op de industrie gerichte burgerij. De crisis door het wegvallen van de Nederlandse koloniën en Nederland zelf als afzetgebied (reeds in 1829 waren de Spaanse koloniën voor onze industrie weggevallen) maakte de situatie niet gemakkelijk. Omstreeks 1830 had de burgerij geen ideologie. Door de Franse revolutie (1789) had ze haar onmiddellijke doelstellingen bereikt: vrijheid en gelijkheid. De sociale problemen die zich aandienden - en dit is een Europees verschijnsel - begonnen de burgerij te beroeren. Op dit ogenblik drongen de theorieën van Saint-Simon (1760-1825) en van diens school door, alsmede de leer van Fourier (1772-1837). Vooral de leer van Fourier werd in België verbreid door V. Considérant (1808-'93), die in academische kringen te Gent en te Luik een ruim gehoor vond. De leer van Saint-Simon was zeer verleidelijk voor de burgerij: om de armste lagen van de bevolking te verheffen moest de geestelijke macht gegeven worden aan de geleerden en de macht over het materiële moest in handen komen van de grote industriëlen. Deze „elite” zou voor alles zorgen, de armen zouden er wel bij varen. Ze moesten vooral zelf niets doen.

Op de belangstelling voor het lot van de arme werd nog meer de nadruk gelegd door Fourier en zijn volgelingen. Hij streefde naar verhoging van de produktie om het levensminimum aan iedereen te verzekeren; wel deed hij afstand van de gelijkheidsvrijheidsprincipes (zoals Saint-Simon), waardoor hij natuurlijk ook eerder in het burgerlijke denken trad.

De invloed van beide denkers is in meer dan één opzicht belangrijk geweest voor de verhouding tussen de V.B. en de langzaam opkomende sociale beweging. Inspireerde Considérant voor een groot deel de centrale regering - vooral Rogier stond onder invloed van Fourier - en werd daardoor 's lands economie ook in bepaalde banen geleid, wat op het sociale leven van de Vlaamse gewesten ongetwijfeld zijn stempel drukte, dan dient aan de andere kant het sociale denken, hoe weinig theoretisch ook, vooral daarvoor als kenmerkend te worden aangewezen. In hoeverre het orangisme - afgezien van de Grootnederlandse idee - in zijn economische uitingen hierdoor is beroerd, blijft voorlopig nog een open vraag, ofschoon er duidelijke aanwijzingen in die zin voorhanden zijn.

De rol van het orangisme zou tijdens de actieve periode duidelijk naar voren treden als exponent van de Grootnederlandse gedachte. In de hier besproken periode slaagde het er niet in voeling te krijgen met de progressieve krachten; daarvoor was het economisch en sociaal te zeer gebonden geweest aan belangen die niet die van de democratische krachten waren. Het republikanisme, bevoordeeld door zijn anti-Hollandse en tevens door zijn duidelijke democratische gezindheid, slaagde er gemakkelijker in met de diverse aarzelend opkomende arbeidersgenootschappen in contact te komen. De centrale figuren, die ook in de V.B. een rol speelden, zijn L. Jottrand (1804-'77), de Gentse advocaat Ch. L. Spilthoorn (1804-'72) en de vooral te Brussel werkzame agitator J. Kats (1804-'86). Het is duidelijk dat behalve deze namen ook anderen in het republikanisme een belangrijke rol hebben gespeeld, zoals o.a. L. de Potter (1786-1859), A. Gendebien (1789-1869), F. Delhasse (1804-'72), die allen in grotere of kleinere mate Kats financieel hebben bijgestaan, waardoor hij zijn sociale actie en zijn strijd tevens voor de gelijkberechtiging van de Vlamingen heeft kunnen voortzetten. Uit geheel hun strijd blijkt duidelijk dat voor hen de V.B. in de eerste plaats een sociale beweging was, wel het duidelijkst bepaald door L. Jottrand, waar hij schreef dat „la question des langues était une question d'aristocratie ou de démocratie, surtout dans les villes flamandes”.

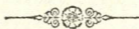
Doch ook buiten de agitatie van Kats treft men in geheel Vlaanderen een republikeinse beweging aan, sterk sociaal gericht. Vooral in de donkere crisisperiode van de jaren 1840 werden een groot aantal verenigingen opgericht, overigens terdege door de politie in het oog gehouden, die ons thans een beeld geven van bewust doordachte sociale en Vlaamse belangstelling. De belangrijkste waren: Volksmaetschappy van Agneessens (Brussel 1843), Volksmaetschappy Jan Breydel en Pieter De Coninck (Brugge 1844), Volks Maetschappy van Zannequin (Ronse 1844), Volksmaetschappy van Jakob van Artevelde (Gent 1846), Volksmaetschappy Hembyze (Oostende 1846), Volksmaetschappy Ackermans (Oudenaarde 1846). De keus

VOLKS-MAETSCHAPPY
VAN
AGNEESSENS,

*Opgerigt te Brussel, in de Estaminet DE KLOK,
in de Zavelstraet.*

ADRES

AEN ALLE DE KLASSEN DER MAETSCHAPPY.

WERKLIEDEN! werpt de oogen rondom u, beschouwt uwe ellende, en overweegt :

Hoe komt het , dat gy, voortbrengers van al wat aen de behoefte en zelfs aen de genoegens der menschen voldoet , van alle de rykdommen welke ons vruchtbaer land bedekken , ja zelfs van de pracht welke den hoogmoed onzer verdrukkers uitmaekt; hoe komt het dat gy nauwelyks zoo veel bezit om aen de dringendste noodwendigheden des levens te voldoen , al te gelukkig nog wanneer de nyverheids of staetkundige krisen u niet zonder werk op straet werpen?

Beschouwt de prachtige paleizen welke gy bouwt , welke gy verciert, en welke gy op de kostbaerste wyze meubleert, en aenziet vervolgens uwe armzalige woonplaezen welke ter nauwernood een stroobed en wat verrotte meubels bevatten.

Ziet uwe halfnaekte kinders, welke langs de straet zwerven om de schrabiliën te rapen die de ryken uit hunne haerdsteden werpen, in dewelke gy het vuer met gevaer van uw leven onderhoudt, door de steenkolen uit de mynen te trekken.

Pamflet van maart 1844.

van de namen dezer verenigingen getuigt van een ondubbelzinnig Vlaams bewustzijn. Vooral in deze tijd vloeiden sociale strijd en Vlaams bewustzijn samen. Men mag daarom nog niet spreken van een politieke keus; dat zat er voorlopig nog niet in. Wel getuigden de door deze verenigingen uitgegeven manifesten van een verlangen om via wetgevende verkiezingen aan het landsbestuur deel te nemen. In bijna elk pamflet of manifest uit die dagen werden eisen gesteld om de democratie te organiseren, vooral door verruiming van het kiesrecht. Tevens speelde daar de moeilijke sociale toestand een rol in mee. Merkwaardig was de Oproep aen alle ware Belgen door de Volksvrienden van Vlaenderen, een te Gent in 1846 uitgegeven manifest dat stamt uit de kring van Spilthoorns republikeinse vereniging. In dit opzicht dienen nog vermeld te worden het manifest van de maatschappij Zannequin en een adres van de maatschappij Jan Breydel en Pieter de Coninck.

In deze geest dient ook Spilthoorns weekblad Artevelde, den Burger Demokraet, Volksblad te worden gezien. In een heftig gesteld artikel werd de flaminganten verweten onvoldoende aandacht te besteden aan de werkelijke problemen van het Vlaamse volk, namelijk de vestiging van een werkelijke volksregering door de invoering van een republiek en door een actieve deelneming aan de sociale bewustmaking.

De revolutie van 1848 te Parijs gaf aan deze eerste periode de genadeslag : de burgerij was te bevreesd dat de arbeiders zelf het heft in handen zouden nemen om nog verder voldoende aandacht aan de sociale ontvoogdingsstrijd te geven. Overigens

verloor men uit het oog, dat hiervoor de geesten in Vlaanderen nog lang niet rijp waren. Typisch voor de toen heersende geest was het besluit van een aan de Franse revolutie gewijd artikel in De Schrobber: „Laten wij de rust behouden in naem van burger en werkman”.

Natuurlijk waren er gelijklopende ideeën bij de sociale bewegingen en de V.B., onder wie we dan in de eerste plaats de literatoren willen noemen. Verlangen naar verplicht algemeen onderwijs, vernederlandsing van het hoger onderwijs, uitgebreider kiesrecht, verplichting Nederlandstalige officieren in het leger te benoemen, waren elementen die bij de ene groep zowel als bij de andere leefden. Het lag voor de hand dat de intellectuele eisen, de artistieke verlangens bij de literatoren meer op de voorgrond traden dan bij de democraten, hoewel het verkeerd zou zijn te menen dat deze laatsten daar helemaal geen belangstelling voor gehad zouden hebben. Aangezien de meeste leiders van de sociale bewegingen academici waren, lag het voor de hand dat zij wel degelijk wisten waar het op het geestelijke vlak om ging. De weg naar die geestelijke emancipatie ging volgens hen eerst via het materiële. De literatoren waren in de meeste gevallen (maar er waren uitzonderingen) van oordeel dat eerst het geestelijke verzorgd diende te worden en dat pas daarna het materiële bereikbaar was. Toen op het eerste Nederlandse Taalcongres in 1849 te Gent D. Sleenckx een krachtige rede hield over de toestand in Vlaams-België, merkte hij de sociale taallijn duidelijk op. De hogere standen hielden zich afzijdig van de V.B., de gegoede burgerij volgde dit voorbeeld in toeneemende mate en, riep hij uit: „als de grondsteen der aenstaende Vlaemsche meerderheid moeten wij

M.O.

OPROEP

AEN ALLE WAERE BELGEN,

DOOR DE VOLKSVRIENDEN VAN VLAENDEREN.

De ellende is ten top gestegen!... Nooyt heeft den hongersnood in ons vruchtbaer vaderland, zoo vele slagtoffers medegesleept!... Dagelyks ziet men braeve en naerstige werklieden, van gebrek omkomen!... Velen maeken zich aen misdaden pligtig om in de gevangenissen of prison gestóken te worden, om dat zy in die afgryzelyke gestichten, ten minsten verzekerd zyn, van er niet van honger te zullen moeten sterven!...

Nu dat de uytgehongerde werklieden geene schuylplaats in de bedelaershuizen meer kunnen vinden, om dede wille dat al die gestichten met ongelukkigen oegepropt zyn.

Nu dat er geen loof noch andere groensels meer te vinden zyn, welke zy voor eenige weken gingen stelen om hun ongelukkig leven nog wat te verlengen.

Nu dat de welsollende burgers byna niets meer bezitten om hunne bezwykende medebroeders ter hulp te komen!

Nu dat de begoede landbouwers, om zoo te zeggen, uytgegeven zyn.

Nu dat het grootste getal der geringe burgers en ambachtslieden niet meer weten van welk hout pylen te maeken.

Wat gaet er nu van ons geworden?...

Schrikkelyk is de toekomst!...

Volks vyanden (Aristocraten) wat zyt gy te beklagen, niets tegenstaende gy in de wellusten zwemt, niet tegenstaende, gy alles wat stoffelyk is, in overvloed bezit.

Rooven, branden, moorden ziet daer, wat de gevolgen zyn zullen van uwe onmedoogentheyd, van uwe baetzuchtigheyd, van uwe volksbedriegeryen, van uw onmenschelyk gedrag...

Indien er geene spoedige hulpmiddelen ingespannen worden om het uytgehongerd volk, bystand in zynen kwellenden toestand te bieden, zal deze verschrikkelyke voorzegging verwezentlyk worden... Ja, niets is zekerder, want het spreekwoord zegt:

Uytgehongerde buyken, hebben geene ooren!

Ten eynde deze schrikverwekkende ramp, die boven Belgien hangt af te werren, hebben eenige volksvrienden van Vlaenderen gedacht: eenen gebiedenden pligt te vervullen en eenen grooten dienst te bewyzen, zoo wel aen de groote en magtige ryke heeren als aen hunne gebreklydende medebroeders, met eenen oproep te doen aen alle waere Belgen om op dynsdag 14 April, zich in menigte tot den koning en de volksvertegenwoordigers te wenden, om den nood des volks voor oogen te leggen, op dat lot deze regeerders zou gelieven spoedig in den nood van hunne onderzaeten te voorzien.

Oproep tot de hongermars op Brussel van 14 april 1846.

Bescherming ten allen tyd,
Een koopbandel en Nuyverheid.

Eenheid voor kunst
En wetenschap.

ARTEVELDE of den **BURGER DEMOKRAET** word eens ter week uitgegeven, den Zondag voorgeend. — Den prijs van inschrijving, by trimester, is van 1 fr. 50 c., voor de stad en voor de personen welke hun blad komen halen. Voor de inschrijvers van andere steden en gemeenten, welke den Artetvelde door den post of diligencien moeten ontfangen, is den prijs op 2 fr. bepaald. — Afzonderle nummers: Prijs, 10 centimen. — Den prijs der annoucen is van 15 centimen per drukregel. — Voor het Abonnement zich te adresseren by A. Verhaar, Drukker en Uitgever, St. Levenstruel N. 3, te Gent.

ARTEVELDE

DEN

BURGER DEMOKRAET.

VOLKS-BLAD.

De volk-vondrukkets in 't alzameyn,
Moeteg dies outmaeket jyp.

Eendag
Maektragt.

De personen welke eenige rechtvaardige klagen of gezonde reklamen te doen hebben in het algemeen belang, mogen zich in ons bureau aanbieden, te segg sullen onse kolonnen voor hun openen. — Artetvelde zal gewaag maken van alle brochuren, schriften, boeken, printen enz. enz. van welke een afdruck van desselfs opsteller zal gesonden worden. — Men word verwacht alle brieven, artikels, annoucen, geld, enz. franco te willen toezenden. — Wy konnen van geene mededeelingen gebruyk maken van welke wy de opsteller niet kennen. — Dit blad word tegen andere dage bloederen uitgegeveeld.

de klas der landbouwers, der arbeiders, der kleine burgerij beschouwen". Hij was er zich kennelijk wel van bewust waar het om ging : 1848 had op hem in elk geval genoeg indruk gemaakt. Bovendien kende hij de theoretici der nieuwe ideeën : hij citeerde Cabet en Proudhon, niet als te volgen voorbeelden, integendeel. Een lijn ontbrak in zijn betoog, maar het ging om het vinden van een oplossing.

Dit blijkt ook duidelijk uit de houding van een groep intellectuelen, die in de spannende februardagen van 1848 bij de voorloper van de christelijke democraten, de Gentse hoogleraar Fr. Huet, de ruiten ingooiden, als protest tegen de gevaarlijke geest die van deze man en de om hem verzamelde groep uitging. In 1848 immers had hij, met medewerking van zijn leerlingen en vooral met financiële steun van C. Leirens, een weekblad opgericht, De Broedermin, waaraan hebben meegewerkt G. Callier, J. Stecher, Em. de Laveleye e.a. Dit zeer progressistische blad, dat de sociale bewustwording van de Vlaamse massa nastreefde, werd als een groot gevaar aangezien, zelfs als een vermomde Franse agent om de Vlaamse volksmassa te bederven.

In deze passieve periode was er een sociale beweging in volle groei, die inhaakte op de V.B., er een vorm aan gaf, die pas later algemeen als de ware zin van de hele strijd begrepen zou worden. In de eerste periode bleef deze zin nog voorbehouden aan een elite. Aan de andere kant waren literatuur en kunst eveneens voorbehouden aan een elite. Beide groepen stonden ver van elkaar af. Natuurlijk lag de oorzaak in een totaal uit elkaar lopende vorming : we wezen er reeds op, dat de leiders van de sociale beweging voor het merendeel tot een oudere generatie behoorden, een meestal ande-

re studierichting waren ingeslagen, dan de literatoren. Men mag dit niet overdrijven, doch de invloed is voelbaar.

De literatoren - vooral didactisch in hun opzet - (men moet er slechts de kritische bladzijden van J.F.J. Hermans over opslaan om een idee te hebben) waren over het algemeen beducht voor georganiseerde sociale groeperingen, voor revolutie en republikeinse actie. Zij putten ook niet, zoals de republikeinen, uit de kringen die mee de revolutie van 1830 hadden bewerkstelligd. Dat was voor de republikeinen, zoals Jottrand, Gendebien, De Potter en Spilthoorn, om het bij dezen te laten, wel het geval. Doch ook deze republikeinen wilden uiteindelijk in 1848 geen revolutie - we zagen reeds waarom - en lieten de sociale beweging in de steek.

2. DE ACTIEVE PERIODE. Dit is het moment waarop de arbeiders zich gaan organiseren met hulp van intellectuelen, aanvankelijk met een revolutionaire bedoeling, later meer evolutionistisch. Bij voorbaat moet opgemerkt worden dat het - behalve bij de anarchisten van de daad - nooit ging om een bloedige revolutie : het woord betekende in de eerste plaats een grondige hervorming van de bestaande maatschappij op basis van een nieuwe moraal.

Na 1848 krijgen we in de sociale beweging enkele verspreide pogingen tot organisatie : vooral werd aan coöperatie gedacht. Pas in deze jaren kwam de leer van Proudhon in ons land op de voorgrond : in 1858 verbleef hij trouwens te Brussel, waar hij enkele werken schreef, maar in 1862 werd hij uitgewezen. In 1854 verscheen te Brussel het eerste Vlaams werk dat behoorde tot het utopisch socialisme van de eerste helft van de 19de eeuw, nl. Het Natuer-Regt, of de Regtveirdigheyd tot nieuw

HET
NATUER-REGT

OF

DE REGTVEIRDIGHEJD

TOT NIEUW BESTUER

ALS ORDER DER SAEMENLEVING

VOLGENS

DE BESTEMMING VAN DEN MENSCH.

DOOR

Napoleon De Keyser,

Landmeter en Landbouwer te Sleydinge, by Gent.

KERSTE UYTGAEF.

BRUSSEL,

TER DRUKKERY VAN J.-H. DEHOU,

GROOT EILANDSTRAET, 6.

—
1854

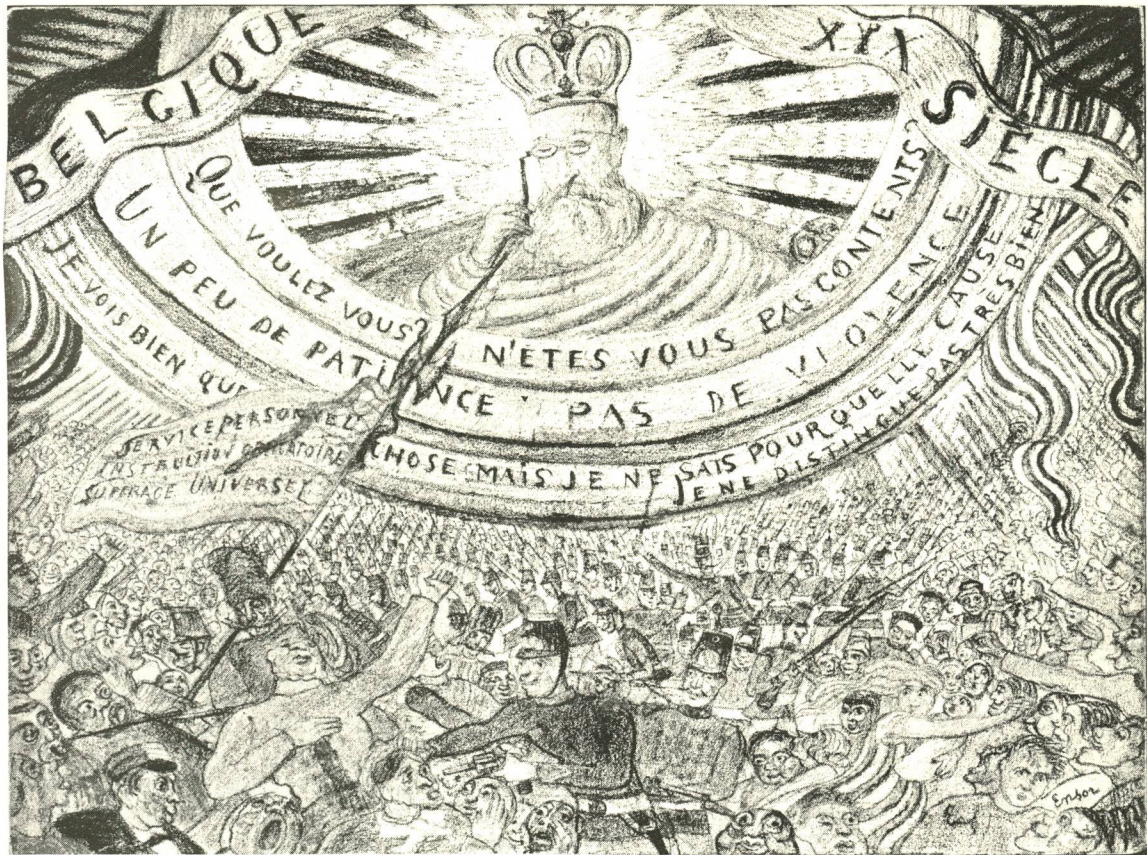
bestuer als order der saemleving volgens de bestemming van den Mensch, door N. de Keyser (1806-'60). Het boek werd niet erg gunstig onthaald : het Van Crombrughe's Genootschap weigerde het in zijn bibliotheek op te nemen, als zijnde strijdig met zeden en godsdienst. Er was inderdaad een nieuw element in de sociale beweging in opkomst : de vrijzinnigheid. Voorlopig mag men het niet overdrijven, maar van 1860 af ontwikkelde de vrijzinnigheid zich zeer snel in het Vlaamse land. De Keyser was een der eerste Vlaamse verdedigers van de vrijzinnigheid. Te Brussel waren twee vrijzinnige kernen - overigens tweetalig - nl. L'Affranchissement en Les Solidaires (respectievelijk gesticht in 1854 en '56) het uitgangspunt van een vernieuwde sociale actie. Dat was te Gent bij de stichting van de eerste syndicaten De Broederlyke Maetschappy der Wevers en De Noodlydende Broeders (spinners) in 1857 niet zo uitgesproken. Hier ging de vrijzinnigheid in de V.B. uit van de meer gegoeden, die zich met de sociale vraagstukken bezighielden : met name de progressief liberalen, zoals J. Vuylsteke, die contacten zou hebben met J. de Geyter en met Em. Hiel. De progressistische hoogleraar Fr. Huet, die een verre voorloper van de christelijke democratie genoemd mag worden, had onder zijn gehoor een breed publiek. Zelf gelovig oefende hij ook op de vrijzinnige toehoorders diepe invloed uit en wel in het bijzonder op De Laveleye en indirect op Dufranne, die grote invloed heeft uitgeoefend op E. Moyson. Voor Moyson was de verbinding van de sociale beweging en de V.B. van het begin af duidelijk onverbreekelijk. Hij zou dit trouwens gedurende zijn gehele leven blijven verdedigen.

Nauw aansluitend bij deze geestesgesteldheid dient men de vereniging Vlamingen Vooruit te zien, een breed samengestelde vereniging, die in haar manifest de eenheid tussen de V.B. en de sociale noden van de Vlamingen bepleitte. Leden waren o.m. E. Moyson, C. de Paepe, progressieve liberalen als F. Demeur (later liberaal provincieraadslid en volksvertegenwoordiger) en de vulgarisator van het collectivisme, de radicaal-liberaal F. Haeck.

Het politiek inzicht van deze vereniging was veelzijdig, dus ook tamelijk onduidelijk: invloeden van Fourier, Saint-Simon, Proudhon, Nicolas de Colin kwamen aan bod, zodat het duidelijk is, dat het hier eerder ging om een zoeken dan om de weg te wijzen. Dat bleek overigens ook, toen deze vereniging contact zocht met de te Gent aan het roller gebrachte opzet een Algemeene Belgische Werkersvereniging (1858) te stichten, wat op niets uitliep door de moeilijke politieke gezichtspunten. Bij het grote feest ter ere van de Grievencommissie (1859) klonk de sociale bezorgdheid sterk door, geroerd als men was door een korte aanwezigheid van de Gentse arbeiders, onder wie enkelen de dag daarna wegens stakingsdelicten de gevangenis in moesten. Gelijksoortig van opzet was ook het te Gent gestichte Vlaemsch Verbond (1861), dat trachtte in andere Vlaamse gemeenten dergelijke verenigingen op te richten.

De progressieve krachten te Brussel ontmoetten elkaar, voor zover ze het zwaartepunt in de politieke agitatie vonden, in de Association de la démocratie militante Le Peuple, die weldra het weekblad La Tribune du Peuple uitgaf. Zeer proudhonnistisch, anarchistisch en federalistisch denkend, ging van deze beweging de grote stootkracht uit naar de organisatie van de sociaal-democratische krachten, die weldra aansluiting vonden bij de Internationale Arbeidersbeweging en vertakkingen telde in het hele Vlaamse land. Tweekluisigheid was een der eerste beginselen geweest, ofschoon men nooit is gekomen tot de uitgave van een Vlaamse krant in het Brusselse, hoe zeer dit ook door Moyson, Steens en De Paepe (alle drie medewerkers van La Tribune du Peuple) betreurd werd. Voor de situatie en de onderlinge verhoudingen tussen Vlamingen was dit blad wel een goede bron, hoewel de democratische gedachten het wonnen van de zuiver Vlaamse belangen. Tussen 1860 en '90 zou C. de Paepe de kernfiguur worden van de socialistische beweging in het hele land. Zelf Vlaming, die eerst archaïsch Nederlands schreef, gestudeerd had aan het Sint-Michielscollege te Brussel en daarna medicijnen aan de Université Libre de Bruxelles heeft hij in de V.B. een der eerste en belangrijkste hefboomen gezien voor de geestelijke en sociale vrijmaking van ons volk. Herhaaldelijk eiste hij vernederlandsing van het middelbaar en hoger onderwijs, drong aan op betere salariëring van de onderwijzer, streefde naar artistieke en wetenschappelijke ontplooiing van het Vlaamse volk en was niet wars van de Grootnederlandse gedachte. Hij vertaalde als eerste Multatuli in het Frans.

In dit opzicht ging hij veel verder dan E. Anseele die met E. van Beveren later als onbetwiste leider naar voren trad. Hun eerste opleiding genoten ze na een niet noemenswaardig onderwijs, door de volksvoordrachten van het Willemsfonds. Door het stichten van bibliotheken en organiseren van volksvoordrachten heeft het Willemsfonds (1851), mede

België in de 19de eeuw door J. Ensor (1899). Satirische voorstelling waarop Leopold II neerkijkt op een groep arbeiders die betogen voor persoonlijke dienstplicht, verplicht onderwijs en algemeen stemrecht.

door het uitgeven van boeken, een niet geringe sociale steun gegeven aan de bewustwording van het Vlaamse volk. In deze geest werkten J. van Rijswijk, een der bevorderaars van het onderwijs te Antwerpen, waar hij burgemeester was van 1892 tot 1906 en Karel Buls, burgemeester te Brussel (1881-'99).

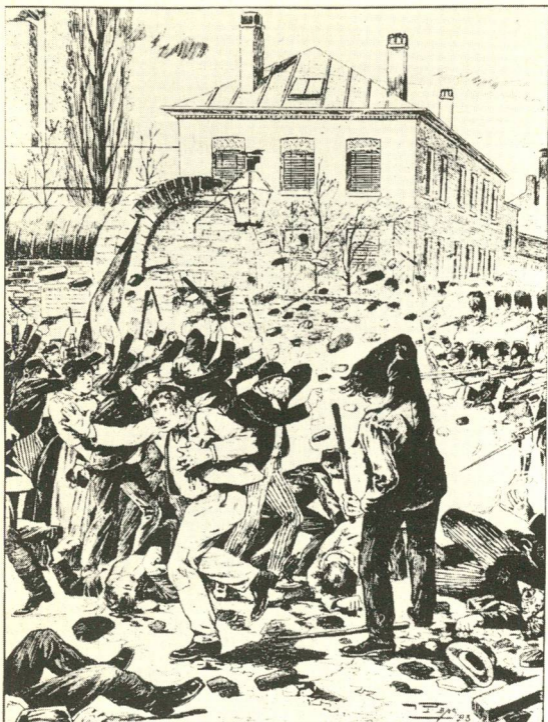
Gelijksoortig kan men de werking noemen van het Davidsfonds, dat van katholieke zijde eveneens een enorm werk heeft verzet op het gebied van de volksontwikkeling en bewustmaking van de grote massa. Gesticht in 1875, zou het in de loop der jaren breed uitgroeien en zich niet meer onttrekken aan de sociale richting waarin, onder menigvuldige impuls, de V.B. zich ontwikkelde.

Het is natuurlijk duidelijk dat de geestelijke nood en de materiële nood ieder op een afzonderlijke manier moesten worden opgelost. Men was zich dat voor een groot deel reeds in de vorige eeuw bewust, maar er waren aan de andere kant genoeg tegenstanders van hen die aan de materiële noden de voorrang wilden geven. Op die wijze is de sociale beweging in haar toenadering tot de V.B. herhaaldelijk geremd.

Tussen de sociaal geëngageerden en de vaak te zeer spiritueel gerichte Vlamingen ontstond daardoor onnodig een breuk. Waar het nog ging om de loting, vond men elkaar gemakkelijk in een gemeenschappelijke pijn, maar als het ging om de wantoestanden in het leger, waar de Vlaamse soldaat in het Frans werd bevolen, ging dat al veel minder gemakkelijk. Men hoeft er slechts Reinaert de Vos, een Zondagsblad voor Verstandige Liederen (1860-'68)

op na te slaan en ook de latere klachten (reeds eerder door de Grievencommissie naar voren gebracht) in dit verband.

Hetzelfde geldt voor de reglementering van de vrouwen- en kinderarbeid: het heeft enorm veel moeite gekost om daar ook maar een lichte vooruitgang te boeken, juist doordat slechts de arbeiders en niet de burgerij hierdoor getroffen werden. De drie politieke partijen konden altijd nog mensen vinden die voor de vernederlandsing van de universiteit gezamenlijk wilden optreden: de Drie Kraaiende Hanen, nl. F. van Cauwelaert, L. Franck en C. Huysmans, maar op andere essentiële gebieden vonden ze elkaar niet. Nu is de strijd voor de vernederlandsing van de universiteit te Gent van enorm belang, maar het is aan de andere kant toch ook zo, dat er voor de grote meerderheid der Vlaamse bevolking toen nog andere zaken van belang waren. De grote vloed Vlaamse seizoenarbeiders, de ellendige levensvoorwaarden, lage lonen, ondervoeding en slechte behuizing, waren even zovele elementen die de geestelijke gezondmaking van het volk in de weg stonden. De greep van de V.B. op de politieke partijen was daarbij te gering om een gelijkmatige afhandeling van de verschillende vraagstukken te bereiken. Het socialisme en de Christene Volkspartij van Daens begrepen maar al te goed, dat het ging om de infrastructuur; maar die was kennelijk alleen maar voelbaar voor hun eigen leden en werd nauwelijks gehoord door de katholieke en de liberale partij. In deze verdeeldheid bleef de Vlaamse zaak, wanneer het ging om louter suprastructurele doelein-

Betoging voor het Algemeen Stemrecht, Brussel 1890.

den, dikwijls ergerniswekkend voor allen die wisten hoe zuur het brood verdiend moest worden. Het is opmerkelijk dat naarmate de eeuwwisseling naderde van meer zijden deze sociale bezorgdheid in verscheidene geschriften tot uiting kwam: A. Vermeylen met zijn *Kritiek der Vlaamsche Beweging* (1895) kwam iets later dan de grote wending van de radicaal-liberaal (ongetwijfeld met anarchistische inslag) J. Mac Leod, die zijn sociaal gevoel ten dienste stelde in zijn eigen vak, en breder, streefde naar een algemene volksbeschaving. Ook hij was evenals Vermeylen een voorvechter van de vernederlandsing van de universiteit en zeker een wegbereider voor L. de Raet. „De grondlegger en eerste drager der Vlaamsche Beschaving, die ons een waardige rang zal doen nemen in de rij der Europeesche volken”, zei Karel van de Woestijne van Mac Leod. De Tweede Vlaamsche Hoogeschoolcommissie (1907) had als rapporteur De Raet, die een merkwaardige beschouwing had geschreven. Ook de overige studies van De Raet zijn grondslagen van de verdere sociale uitbreiding van de V.B.

Het zou absoluut verkeerd zijn de strijd voor het algemeen stemrecht als wapen voor de bewustmaking van het Vlaamse volk te vergeten. Men was ervan overtuigd, dat daardoor de druk op het parlementaire werk aanzienlijk groter zou zijn, dan tot nog toe het geval was. Hoeveel leden van de kleine burgerij, die de kern van het Vlaamse leven vormden, hadden geen stemrecht: de eerste uitbreiding in 1883 tot provincie en gemeente, op capacitaire basis, was een stap in de goede richting. De uitbreiding tot de legislatieve wetgeving, ditmaal een meervoudig kiesstelsel (1893), heeft duizenden Vlamingen het stemrecht bezorgd: het was een succes voor de Belgische Werkliedenpartij (BWP), evenals voor de juist gestichte Christene

Volkspartij (1893). Ondanks de grote afstand wat het geestelijk klimaat betref, waren er ontmoetingspunten voor beide partijen en daaronder is zeker de V.B. Dat hernieuwde studie op basis van de parlementaire annalen veel van de huidige niet te rechtvaardigen oordelen over de democratische partijen en hun houding t.o.v. de V.B. zou rechtzetten, zij hier terloops vermeld.

In de verdere ontwikkeling van beide bewegingen trad meer en meer het parallellisme op de voorgrond. De socialisten hadden de gelijkheid tussen de beide nationale talen in hun programma opgenomen; de Christene Volkspartij beschouwde zich als een Vlaams-democratische partij. Stemmingen over kwesties als de Gelijkheidswet (1898), de wet op de mijnen (kennis van het Nederlands verplicht voor de ingenieurs die met Vlamingen in contact kwamen), de agitatie rondom het wetsvoorstel Coremans (vernederlandsing van het officieel middelbaar onderwijs, 1883, door de sociale partijen aanvaard), de wet Van der Linden-Renkin (waarborg aan de Vlamingen voor het Assisenhof van Brabant rechtspleging in de eigen taal te krijgen), om maar enkele wetten te noemen, geven ten slotte toch een duidelijk beeld van de evolutie die met uitgebreid stemrecht en Vlaams-geëngageerde volksvertegenwoordigers bereikt werd.

Toen Huysmans in 1910, met de steun o.a. van Brusselse liberale Vlamingen, volksvertegenwoordiger werd, trad ook Van Cauwelaert de Kamer in: een flinke versterking voor de V.B. De strijd van de democratische partijen voor het algemeen enkel-

SCHUIF OP!

De Werklieden-Partij is niet alleen democratisch. Zij is ook Vlaamschgezind. Al haar kandidaten stemmen voor de

VERVLAAMSCHING van de GENTSCHEN HOOGESCHOOL

en zullen steeds uit al hun krachten ijveren om aan de Vlamingen volledige gelijkheid in rechte en in feite te geven.

Wie strijdt tegen de franskiljons STEMT voor de SOCIALISTEN.

voudig stemrecht, dat in 1913 scherp gesteld werd, bracht toch duidelijk aan het licht dat het ging om een strijd tegen de bevoorrechten, de innige samenhang van sociale en geestelijke vraagstukken; de algemeen verplichte legerdienst heeft ook in de Kamer, juist bij de sociale partijen, ernstige bezwaren gewekt : de verzwaring van het budget van oorlog en de behandeling van de Vlaamse soldaat in het leger door Nederlands-onkundige superieuren. Pijnlijk aan de andere kant is de bekende brief van J. Destrée : *Lettre au Roi sur la séparation de la Wallonie et de la Flandre* (1912), waarop een enigszins gechargeerd antwoord van H. Meert volgde.

De Eerste Wereldoorlog heeft veel veranderd. Aan de sociale beweging werd een nieuwe dimensie gegeven : men kon moeilijk het grote offer van het gehele volk voorbijgaan. Dat bleek duidelijk ook aan de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht, waarbij de emancipatie van de vrouw echter pijnlijk op de achtergrond raakte.

Wonden waren wel geslagen, ook in de V.B. en de diep gegriefde Vlaamse soldaten, die zeer geleden hadden onder het anti-Vlaamse optreden van de officieren, vonden in Het Vlaamsche Front (Frontpartij) steun voor hun grieven en ontmoetten daar de activisten (1919).

Daartegenover werd het Algemeen Vlaamsch Verbond gesteld, dat de activisten heeft veroordeeld, maar waardoor toch aan de Vlaamse strijd een deuk werd gegeven. De opneming van veel met het activisme gesympathiseerd hebbende jongeren door de BWP heeft deze een grote intellectuele kracht gegeven. Tevens ontstond de Communistische Partij, waarvan heel veel leden ook uit de activistische atmosfeer waren getreden. Velen stemden overigens nog net na de oorlog bij de gemeenteraadsverkiezingen voor de Frontpartij.

De nieuwe partijen waren bij de liberale en katholieke partijen als radicale partijen gebrandmerkt. Een overeenkomst op sociaal vlak achtte men echter met de katholieke partij eerder bereikbaar dan met de liberale partij, want ook talloze liberalen waren, voor zover ze vrijzinnig waren, naar het socialisme overgegaan. Arbeiders en kleine burgerij wensten nu een dubbele voldoening : aan de ene kant de honorering van hun Vlaamse eisen, aan de andere kant de verbetering van hun sociale positie. De Fronters zijn in de Kamer nooit een sterke groep geworden en wat ze bereikten, werd in werkelijkheid door de grote partijen of toegestaan of zelf geëist. Dit wil niet zeggen dat men de sociale actie of belangstelling van de Fronters geheel over het hoofd mag zien, maar de grote sociale hervormingen gingen niet van hen uit. Daarvoor hadden de anderen meer traditie en een beter programma. Uiteindelijk zou een man als H. Vos door uiteenlopende opvattingen over het maatschappelijk vraagstuk met de Frontpartij breken en overgaan naar de BWP.

Sociaal werden tussen de beide oorlogen belangrijke veroveringen verwezenlijkt : vakbondsvrijheid werd wel onmiddellijk na de oorlog toegekend, maar het progressieve ministerie-Pouillet-Vandervelde, dat bestond uit vijf socialisten, vijf christendemocraten en twee technici, heeft geen kans gekregen om een echt sociaal programma uit te werken. Een dergelijke poging heeft pas na de Tweede Wereldoorlog tot bescheiden successen

geleid. Tussen beide oorlogen werden de lonen van de Vlaamse arbeiders en beambten bijgetrokken t.o.v. de Walen. De instelling van de acht-urendag, met de daarmee gepaardgaande vraagstukken van de vrijetijdsbesteding, was een verdere stimulans voor sociale en culturele ontvoogding, evenals de toekenning van gezinsgeld, rustgeld, vakantietoelagen, premies bij aankoop van een eigen huis, voorziening van arbeiderswoningen, het bouwen van goede en goedkope woningen. Voorts de vernederlandsing van de rechtspraak in het Vlaamse land, de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs, de vernederlandsing - hoe moeilijk ook bereikt - van de Rijksuniversiteit te Gent, waren suprastructurele veranderingen, die het geheel van de V.B. toch voldoening schonken. De universiteit van Gent bood dan eindelijk aan de Vlaamse jongeren de kans in eigen taal de wetenschap te bedrijven (1930). Belangrijk ook is de stichting van de Boerenbond (1890), het Vlaams Economisch Verbond (1926).

De situatie was sedert 1936 zeer geladen. Reeds in 1933 had H. de Man aan het land zijn Plan van de Arbeid voorgelegd, waarvoor de rechtse krachten toch enigszins beducht waren. Van de geplande concentraties (Katholieke Vlaamsche Volkspartij en het Vlaamsch Nationaal Verbond) kwam echter niets terecht.

Na de Tweede Wereldoorlog ontstond de verdere sociale organisatie. In versneld tempo werden sociale wetten afgekondigd, werd een krachtige stimulans gegeven aan de sociale woningbouw, werd de industrialisatie van Vlaanderen verder bevorderd. Aan de pijnlijke situaties, geschapen door de koningskwestie en de heroplevende schoolstrijd, is men gedeeltelijk ontsnapt. De democratisering van het onderwijs stelt nog wel heel wat eisen, maar de bezinning wint toch meer en meer veld. De repressie is niet opgelost. Ideologische tegenstellingen spelen hier een grote rol. De aan de laatste taalwetten vastgekoppelde culturele autonomie zal in Vlaanderen een herleving teweeg moeten brengen, waarop nodig ingegrepen dient te worden. Te zeer wordt nog steeds de cultuur als los staand van de sociale noden gezien en te weinig zijn de initiatieven die ingrijpend moeten werken om aan echte volksontwikkeling te voldoen. Het bibliotheekwezen, hoewel opgevoerd, blijft in gebreke, de uitbreiding van de universiteiten blijft bemoedigend, hoewel ook grote geldelijke tegemoetkomingen nodig zijn om het wetenschappelijk onderzoek op internationaal niveau te brengen. De kloof tussen een culturele bovenlaag en de grote volksmassa is niet overbrugd. De cultuur tot staatszaak te maken ondervindt teveel vertraging, waarbij men overigens te weinig denkt aan de organisatie van de vrije tijd. Een en ander houdt verband met de toekenning van grotere financiële mogelijkheden. Hoopvol blijven al deze aspecten echter wel, waarbij de dialoog tussen vrijzinnigen en gelovigen gedurende de laatste jaren mede als een grote stap vooruit beschouwd dient te worden. De sociaal-economische problemen blijven echter het geheel overheersen als absolute basis voor de Vlaamse ontvoogding.

LITERATUUR: P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, 3 dln. (1906-'09) - M. Basse, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, II (1933); - L. Picard, *Geschiedenis van de Vlaamse en Groot-Nederlandse Beweging*, 2 dln. (1942-'59); - *Algemene Geschiedenis der Neder-*

landen, IX-XII (1951-'58); - M. Oukhow, *Socialistenvrees bij de flaminganten?*, in *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, jg. 13 (1959-'60, p. 1055-1066); - J. Dhondt e.a., *Geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging* (1960-'68); - L. Picard, *Van Vlaamse beweging naar sociale revolutie* (1961); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, I (1963); - M. Oukhow en L. Picard, *Socialisme en Vlaamse Beweging* (1963); - L. Wils, *De oorsprong van de kristen-demokratie. Het aandeel van de Vlaams-demokratische stroming* (1963); - L. Wils, *Het Daensisme. De opstand van het Zuidvlaamse platteland* (1969); - D.E. Devreese, *Een onderzoek naar beïnvloeding en reactie: het voorbeeld van militanten van de arbeidersbeweging, België 1830-1884*, in *Mededelingenblad. Orgaan van de Nederlandse vereniging tot beoefening van de sociale geschiedenis* (mei 1974, nr. 45, p. 57-103).

MICHEL OUKHOW